

הצהרות בכירים רוסיים בעניין הוצאת הכוחות הזרים מסוריה מעוררות ביקורת גוברת באיראן

מאת: ד"ר רז צימט

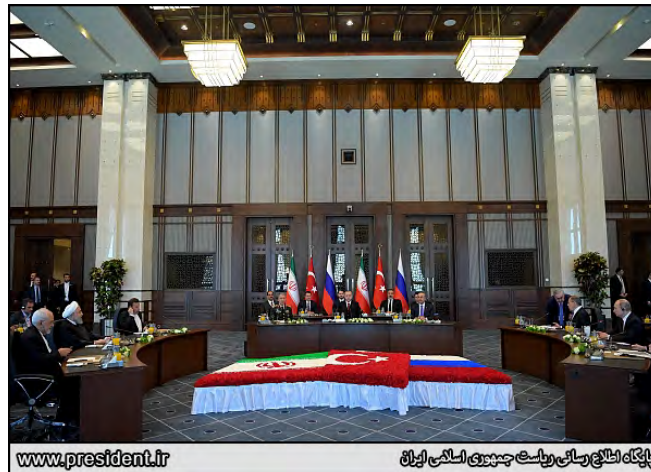
22 במאי 2018

עיקרי הדברים

◀ **הצהרות נשיא רוסיה, ולדימיר פוטין, ושליחו הנשיאותי, אלכסנדר לברנטייב, לפיהן על הכוחות הצבאיים הזרים, ובכלל זה כוחות איראן וחזבאללה, לעזוב את סוריה מעוררות בימים האחרונים ביקורת חריפה באיראן כלפי רוסיה.** ב-17 במאי 2018 נפגש נשיא רוסיה עם נשיא סוריה, בשאר אסד, באתר הנופש סוצ'י. בעקבות הפגישה הצהיר הנשיא פוטין, כי התקדמות תהליך ההסדרה בסוריה צריכה לזרז את נסיגת הכוחות הזרים מסוריה. למחרת הפגישה הבהיר שליחו הנשיאותי של פוטין, כי כוונת נשיא רוסיה הייתה לכל הכוחות הזרים בסוריה, ובהם גם כוחות איראן, חזבאללה, תורכיה וארה"ב. לברנטייב הדגיש, כי הצהרתו של פוטין מהווה "מסר פוליטי", אם כי הוסיף, כי אין לראות בה תחילה של תהליך נסיגה של כוחות זרים מהמדינה. מדובר, לדבריו, בעניין מורכב מאוד, משום שהצעדים הללו חייבים להיות מיושמים במקביל ובמסגרת תהליך ייצוב האזור (Interfax, 18 במאי 2018).

בתגובה ראשונית להצהרות הרוסיות אמר **דובר משרד החוץ האיראני, בהראם קאסמי** (Bahram Qasemi), כי אף אחד אינו יכול לכפות על איראן דבר. לדבריו **איראן תישאר בסוריה כל עוד קיים איום הטרור וכל עוד ממשלת סוריה מעוניינת בנוכחות האיראנית**. במסיבת העיתונאים השבועית שלו אמר קאסמי, כי מי שצריך לעזוב את סוריה הם אלה שנכנסו אליה ללא אישור ממשלת סוריה, במשתמע ארה"ב ותורכיה (תסנים, 21 במאי 2018).

◀ **הצהרות הבכירים הרוסים עוררו ביקורת חריפה וחריגה בעיתונות האיראנית.** במאמרי פרשנות, שהתפרסמו בימים האחרונים בעיתונות האיראנית, נכתב, כי ההצהרות הרוסיות האחרונות מספקות הוכחה נוספת לכך, **שלא ניתן לבטוח ברוסיה המוכנה תמיד להקריב את איראן לטובת האינטרסים שלה.** בפרשנויות נטען, כי רוסיה הסכימה לאחרונה להיענות לבקשות מצד ישראל, שלא להגביל את פעילותה נגד יעדים איראנים בסוריה כל עוד הדבר נעשה בתיאום עם מוסקבה. העיתונות האיראנית הביאה כעדות לשינוי במדיניות הרוסית את שתיקת מוסקבה לאחר התקיפה, שביצעה ישראל בליל ה-10 במאי 2018 נגד עשרות יעדים איראנים בסוריה בתגובה לירי רקטות לעבר מוצבי צה"ל ברמת הגולן.

פסגת נשיאי איראן, תורכיה ורוסיה במוסקבה
(אתר נשיא איראן, 4 באפריל 2018)

- ◀ במקביל לביקורת כלפי רוסיה סביב הסוגיה הסורית, נשמעת בימים האחרונים בטהראן **ביקורת גם כלפי מדיניות רוסיה בנוגע לעתיד הסכם הגרעין לאור הודעת הנשיא טראמפ על פרישת ארה"ב מן ההסכם.** ב-15 במאי 2018 צוטט **סגן שר החוץ הרוסי, סרגיי ריבקוב**, באומרו, כי יהיה זה בלתי אפשרי לשמר את הסכם הגרעין ללא ויתורים מצדה של טהראן (רויטרס, 15 במאי 2018). זמן קצר לאחר פרסום הידיעה התברר, כי מקור הדיווח בטעות בתרגום וכי סגן השר התייחס למעשה לניסיון אמריקאי להכניס דרישה לוותורים מצד איראן. אלא שבשלב זה דבריו כבר עוררו ביקורת חריפה בטהראן וחיזקו את תחושת חוסר האמון כלפי רוסיה.
- ◀ **הביקורת באיראן כלפי המדיניות הרוסית אינה חדשה והיא נטועה בחשדנות איראנית היסטורית עמוקה כלפי רוסיה ושאיפותיה האזוריות.** גם בשנה שעברה התפרסמו בעיתונות האיראנית פרשנויות ביקורתיות כלפי רוסיה, שבהן נטען, כי מדיניותה בסוריה מתעלמת מאינטרסים איראנים חיוניים.¹ ביקורת זו נשמעה חרף המשך שיתוף הפעולה הצבאי בין איראן לרוסיה בסוריה והתיאומים המדיניים הרצופים בין בכירים איראנים ורוסים סביב ההתפתחויות הצבאיות ותהליך ההסדרה המדינית בסוריה.
- ◀ התגברות הביקורת בימים האחרונים כלפי רוסיה משקפת, עם זאת, חוסר שביעות רצון גובר מצד טהראן ביחס להתנהלות הרוסית בזירה הסורית **וחשש מפני כוונותיה של מוסקבה לעתיד.** חילוקי הדעות בין שתי המדינות **הינם פועל יוצא משאיפות כל אחת משתי המדינות להשפעה ואף להגמוניה בסוריה ומראייה שונה של מערכות היחסים עם מדינות האזור, ובהן ישראל.** איראן אומנם עודדה את הכניסה הרוסית לסוריה כדי להציל את משטר אסד, אך כתוצאה מכך היא איבדה את ההגמוניה בסוריה ונאלצה להסתפק לעיתים בתפקיד משני במהלכים הצבאיים והמדיניים במדינה.

¹ ראו בהקשר זה פרסום מרכז המידע למודיעין ולטרור מ-9 בינואר 2017: "חשש איראני גובר ביחס למדיניות רוסיה בסוריה." כמו כן ראו סקירת מרכז המידע למודיעין ולטרור מ-13 בפברואר 2018: "שנת 2018 מציבה אתגרים משמעותיים בפני איראן בזירה האזורית."

כל עוד נמשכה מלחמת האזרחים בסוריה במלוא עוזה, יכול היה שיתוף הפעולה הצבאי והמדיני בין איראן ורוסיה להתקיים על בסיס אינטרסים משותפים, שנועדו למנוע את נפילת סוריה לידי ארגוני המורדים ולמנוע השפעה מערבית בסוריה. אלא שההתקדמות במגעים להסדר מדיני בסוריה והתייצבות משטרו של הנשיא אסד מייצרות פוטנציאל לחיכוך גובר בין שתי המדינות. איראן, הדוגלת בשמירה על לכידותה הטריטוריאלית של סוריה תחת שלטון אסד, מסתייגת ממדיניות רוסיה לכונן פדרציה רופפת בסוריה ונחושה, לפחות לעת עתה, להמשיך במאמציה לבסס דריסת רגל צבאית ארוכת טווח בסוריה לצד השפעה פוליטית וכלכלית.

◀ בשלב זה רוסיה עדיין מכירה בנחיצות הנוכחות הצבאית של איראן והמיליציות השיעיות הפועלות בחסותה בסוריה, מאחר שטרם הושגה הכרעה סופית במערכה הצבאית. אף על-פי כן, התבטאויות הבכירים הרוסים שבות ומצביעות על כך, שרוסיה אינה רואה הצדקה בנוכחות צבאית איראנית קבועה בסוריה. זאת ועוד, היא גם מודעת לכך, שנוכחות איראן ושלוחיה בסוריה מייצרת חיכוך גובר עם ישראל עד כדי עימותים צבאיים ישירים בין איראן וישראל, מאיימת על הישגי המשטר הסורי ומסכנת את עתיד תהליך ההסדרה בתום מלחמת האזרחים. ניתן להעריך, לפיכך, כי חילוקי הדעות בין איראן ורוסיה עשויים להחריף עוד יותר ככל שיתקדמו המגעים להסדר מדיני, שייקבע את גורלו של הנשיא אסד, וככל שתגבר ההכרה במוסקבה כי ייצוב המצב בסוריה מחייב את צמצום הנוכחות האיראנית במדינה.

פרשנויות ביקורתיות כלפי רוסיה בעיתונות האיראנית

◀ ב-15 במאי פרסם האתר "תאבנאכ" מאמר פרשנות, בו נטען, כי הצהרת סגן שר החוץ הרוסי לפיה איראן תידרש לוותרים על מנת לשמר את הסכם הגרעין היא עדות ראשונה לשינוי במדיניות רוסיה כלפי איראן. האתר האשים את רוסיה, כי היא "משחקת בקלף האיראני" על מנת להשיג ויתורים הן מאיראן והן ממדינות המערב. האתר קרא להתייצב איתן בפני הניסיונות הרוסים לכפות על איראן ויתורים נוספים.

◀ מאמר זה התפרסם ימים ספורים לאחר מאמר פרשנות נוסף, שהתפרסם ב"תאבנאכ" והזהיר מפני שינוי מדיניות רוסיה כלפי איראן בעקבות פרישת ארה"ב מהסכם הגרעין. במאמר פרי עטו של מצטפא נג'פי (Mostafa Najjafi, 12 במאי 2018) נכתב, כי רוסיה תמכה בעבר בהחלטות מועצת הביטחון של האו"ם להטיל סנקציות על איראן או לכל הפחות נמנעה משימוש בזכות הוטו שלה במועצה. כעת, כאשר איראן זקוקה לתמיכה דיפלומטית עולמית על מנת להיאבק נגד מדיניותו החד-צדדית של הנשיא טראמפ, רוסיה עלולה לשוב ולהשתמש ב"קלף האיראני" לטובתם ולשנות את מדיניותה.

◀ לטענת הפרשן, השינוי במדיניות רוסיה ניכר היטב בהצהרת סגן שר החוץ הרוסי, לפיה מוסקבה מוכנה להוסיף נספח להסכם הגרעין; בדיווחים בנוגע לנכונות רוסית להסכים לבקשת ישראל שלא להגביל את פעילותה נגד עמדות איראניות בסוריה כל עוד הדבר נעשה בתיאום עם מוסקבה; ובסירוב מוסקבה לספק למשטר הסורי את מערכת ההגנה האווירית S-300 בעקבות ביקור ראש הממשלה בנימין נתניהו במוסקבה ב-9 במאי.

◀ ב-17 במאי פרסם העיתון הרפורמיסטי "אבתכאר" (Ebtekar) מאמר פרשנות, שקרא לשלטונות איראן להעדיף את הגברת שיתוף הפעולה עם אירופה על פני רוסיה. במאמר נטען, כי רוסיה דואגת אך ורק לאינטרסים שלה, אינה מעוניינת בשיפור הקשרים בין איראן למערב ואינה מחשיבה עצמה כידידתה של טהראן. במאמר נטען, כי גם בעבר הפגינה רוסיה עמדה בלתי ראויה כלפי איראן, למשל: עיכובים בהקמת הכור הגרעיני בבושהר ובאספקת מערכות הגנה אווירית לאיראן, תמיכת רוסיה בסנקציות הבינלאומיות נגד איראן והמשך שיתוף הפעולה בין רוסיה לישראל, גם לאחר התקיפות הישראליות בסוריה.

כעת, משעה שארה"ב נסוגה מהסכם הגרעין, רוסיה מבקשת לשוב ולהשיג ויתורים מאיראן כדי לבסס את מעמדה ואת האינטרסים שלה. היא אף עשויה להשתמש בראש הממשלה נתניהו כמתווך על מנת לשפר את קשריה עם ארה"ב. משמעות הדבר היא שלאחר הכאוס, שנוצר בעקבות פרישת הנשיא טראמפ מהסכם הגרעין, אין לצפות שרוסיה תעמוד לצד איראן. זאת, בשונה ממדינות אירופה, המעוניינות לשמר את "זהותן הפוליטית" מול ארה"ב.

פגישת פוטין-רוחאני בטהראן (מהר, 1 בנובמבר 2017)

◀ ב-19 במאי פרסם האתר "תאבנאכ" מאמר פרשנות נוסף, בו כינה את הצהרות יועצו הנשיאותי של ולדימיר פוטין בנוגע להמשך נוכחותם של כוחות זרים בסוריה "משחק הרוסים במגרשן של ישראל ואמריקה". במאמר נכתב, כי לאחר הצהרות פוטין בפגישתו עם נשיא סוריה בסוצ'י, העריכו כמה מתומכי רוסיה, כי פוטין לא התכוון לכוחות איראן או חזבאללה אלא רק לכוחות ארה"ב ותורכיה, אך דברי לברנטייב הבהירו כי פוטין התכוון גם לכוחותיה של איראן. פרישת ארה"ב מהסכם הגרעין הגבירה, לטענת "תאבנאכ", את הצורך של איראן בתמיכת רוסיה, וזו עשויה להשתמש בנסיבות החדשות שנוצרו על מנת לדרוש מטהראן ויתורים בסוגיית סוריה ובסוגיות נוספות.

◀ ב-19 במאי התפרסם באתר "פרארו" (Fararu) מאמר פרשנות פרי עטו של הפרשן הפוליטי עלי ביגדלי (Ali Bigdeli), שהתייחס לחוסר האמון העמוק מצד האיראנים כלפי רוסיה הנובע מהתנהלותה כלפי איראן ב-200 השנים האחרונות, למשל: התערבותה הצבאית באיראן, תמיכתה בבדלנים איראנים לאחר מלחמות העולם הראשונה והשנייה, סירובה להסיג את כוחותיה מאיראן בתום מלחמת העולם השנייה, תמיכתה במפלגה הקומוניסטית האיראנית ותמיכתה בעיראק במלחמת שמונה השנים עם איראן בשנות השמונים. מדיניותה העוינת של רוסיה כלפי איראן נמשכה גם לאחר התפרקות ברית המועצות ובאה לידי ביטוי, בין היתר, במחלוקת עם איראן סביב הים הכספי וניצול משאבי הנפט, בעיכובים בהעברת מערכת ההגנה האווירית S-300 לאיראן ובתמיכתה בהטלת סנקציות כלכליות על טהראן.

◀ במאמר הובאה התייחסותו של הדיפלומט האיראני לשעבר, עלי ח'רם (Ali Khoram), שהצהיר, כי לא ניתן לבטוח ברוסיה, שכבר הוכיחה בעבר, כי אין היא ראויה לאמון מצד איראן. רוסיה אינה ניצבת לצד איראן, במיוחד לנוכח הלחץ בו היא נתונה מצד ארה"ב וישראל, והיא תעדיף "להקריב" את איראן על מנת לספק את הוויתורים להם היא נדרשת מצד ארה"ב.

◀ ב-20 במאי התפרסם ביומן הרפורמיסטי "אעתמאד" (E'temaad) מאמר פרשנות של ארדשיר סנאאי (Ardeshir Sanaei). במאמר נכתב, כי מוסקבה מוטרדת מאוד מההסלמה הגוברת בין איראן וישראל, שעלולה לסכן את המשך תהליך ההסדרה וההתייצבות בסוריה ולפתוח חזית צבאית חדשה בסוריה. הנשיא

פוטין ויועציו סבורים, שיוכלו למנוע עימות צבאי חדש בסוריה באמצעות תוכנית להסגת הכוחות הזרים מסוריה. אין משמעות הדבר הרחקת איראן מהתהליך המדיני בסוריה או הרחקת הנשיא אסד מטהראן, אלא צמצום הנוכחות הצבאית האיראנית היוצרת מתיחות בין איראן וישראל. במאמר נכתב, כי אם תימשך המתיחות בין איראן וישראל, עלולים הרוסים להידרש לבחירה בין טהראן ותל אביב כדי למנוע משבר חדש בסוריה. איראן ורוסיה זקוקות זו לזו בסוריה, ממלאות תפקיד משלים חרף חילוקי הדעות ביניהן ואינן יכולות לקבל החלטות בנוגע לעתיד סוריה ללא תיאום ביניהן. עם זאת, איראן עלולה להידרש לצמצום נוכחותה הצבאית בסוריה.

נספח ב

ההתפתחויות בשיתוף הפעולה בין איראן ורוסיה בחודשים האחרונים

- ◀ בחודשים האחרונים נמשך שיתוף הפעולה בין איראן לרוסיה סביב המערכה הנמשכת בסוריה. במחצית אפריל 2018 דיווחה רשת אל-מיאדין של חזבאללה, כי איראן הסכימה לבקשת רוסיה לשוב ולהשתמש בבסיס חיל האוויר בהמדאן שבמערב איראן לצורך תדלוק מפציצים רוסיים המשמשים לתקיפת יעדים בסוריה (אל-מיאדין, 13 באפריל 2018). באוגוסט 2016 עשו מטוסי קרב רוסיים שימוש בשדה התעופה בהמדאן לתקיפת יעדים בסוריה. שימוש זה עורר ביקורת פנימית חריפה באיראן, שהביאה להפסקת שימוש זה. עם זאת, בכירים איראנים הבהירו, כי יאפשרו לרוסים להשתמש בשדה התעופה הצבאי גם בעתיד בהתאם לצרכים המבצעיים.
- ◀ כתב סוכנות הידיעות "תסנים" (המזוהה עם משמרות המהפכה) צייץ בחשבון הטוויטר שלו (13 באפריל 2018), כי הבקשה הרוסית לשימוש מחודש בבסיס הועברה למזכיר המועצה העליונה לביטחון לאומי, עלי שמח'אני, במהלך ביקור אלכסנדר לברנטייב, שליחו הנשיאותי של ולדימיר פוטין, בטהראן. הביקור התקיים לאחר תקיפת ישראל את בסיס חיל האוויר הסורי T-4 באזור העיר תדמור ב-8 באפריל, שבה נהרגו שבעה מאנשי משמרות המהפכה, בהם בכיר במערך כלי הטיס הלא-מאוישים של משמרות המהפכה, ולקראת התקיפה, שביצעו ארה"ב, בריטניה וצרפת ב-15 באפריל נגד יעדי נשק כימי בסוריה בתגובה למתקפה כימית, שביצע המשטר הסורי בדומא.
- ◀ חרף שיתוף הפעולה הצבאי בין שתי המדינות, הבהירה מוסקבה במספר הזדמנויות בשנה האחרונה, כי הכוחות האיראנים בסוריה יצטרכו לעזוב את המדינה לאחר שתושג הכרעה סופית במערכה הצבאית. בפברואר 2018 הצהיר שגריר רוסיה בטהראן, לבאן ג'גריאן, בריאיון לסוכנות הידיעות אינטרפקס (5 בפברואר), כי על כל הכוחות הצבאיים הזרים, ובכלל זה הכוחות האיראנים, לעזוב את סוריה לאחר תבוסתם הסופית של הטרוריסטים. הוא ציין, כי גם דובר משרד החוץ האיראני הצהיר לאחרונה, ש"היועצים הצבאיים" האיראנים יעזבו את סוריה בהסכמת ממשלתה כאשר תסתיים משימתם.
- ◀ בתוך כך נמשכים כל העת תיאומים בין איראן לרוסיה סביב ההתפתחויות בסוריה בדרג הבכיר ובאמצעות דרגי עבודה. ב-4 באפריל, 2018, נפגשו נשיאי איראן, רוסיה ותורכיה באנקרה כדי לדון בהתפתחויות בסוריה. בתום הפסגה סיכמו שלושת הנשיאים לשוב ולהיפגש בקרוב בטהראן. במקביל קיים שר ההגנה האיראני, אמיר חאתמי (Amir Hatami), ביקור במוסקבה לצורך השתתפות בוועידת הביטחון הבינלאומית. במהלך הביקור נפגש השר עם עמיתו הרוסי, סרגיי שויגו, ודן עימו ביחסים הבילטרליים בין רוסיה ואיראן ובשיתוף הפעולה האזורי ביניהן (אירנ"א, 4 באפריל 2018).

שר ההגנה האיראני במוסקבה (אירן"א, 4 באפריל 2018)

◀ ב-10 באפריל, 2018, נפגש יועצו של שר החוץ האיראני לעניינים מדיניים, חסין-ג'אברי אנצארי (Hossein Jaber Ansari), בטהראן עם שליחו המיוחד של נשיא רוסיה לענייני סוריה, אלכסנדר לברנטייב. אנצארי אמר, כי ההתפתחויות בסוריה מחייבות להגביר את שיתוף הפעולה בין שתי המדינות. בפגישה השתתפו גם נציגים משרד ההגנה של שתי המדינות. במהלך ביקורו הבלתי מתוכנן בטהראן נפגש לברנטייב גם עם מזכיר המועצה העליונה לביטחון לאומי של איראן, עלי שמח'אני, ודן עימו בהתפתחויות בסוריה, ובראשן התקיפה הישראלית בבסיס חיל האוויר הסורי T-4 ואיומי ארה"ב לתקוף בסוריה בתגובה לשימוש בנשק כימי על-ידי צבא סוריה (איסנ"א, 10 באפריל 2018).

פגישת שליח נשיא רוסיה לענייני סוריה עם עלי שמח'אני (תסנים, 11 באפריל 2018)

◀ בסוף אפריל קיים עלי שמח'אני (Ali Shamkhani), מזכיר המועצה העליונה לביטחון לאומי של איראן, ביקור בסוצ'י במהלכו נפגש עם מזכיר המועצה לביטחון לאומי של רוסיה, ניקולאי פטרושב. השניים דנו בהתפתחויות בסוריה ובעתיד הסכם הגרעין (פארס, 24 באפריל 2018).